

MÚSICA

JOAQUIM RABASEDA

Sant Miquel de Cuixà, el que un segle bastí

Jordi Tomàs reconstrueix la història d'un grup de vuit monjos expulsats de Montserrat que van instal·lar-se a Sant Miquel de Cuixà, un nou episodi de l'exili cultural català a l'altra banda del Canigó en què Pau Casals va visitar el Conflent per darrera vegada.

JORDI TOMÀS

Cuixà, exili i refugi

Un testimoni al peu del Canigó (1965-1985)

Pròleg de Marc Andreu Acebal
Barcelona:

L'Avenc, 416 p.,
25 €

A finals del segle XIX, la recuperació dels monestirs medievals catalans, de Ripoll a Poblet, va nodrir la invenció d'una nació històrica que es creia enrunada com els mateixos monuments que es volien restaurar. En plena Restauració Borbònica, després de l'ocupació napoleònica de 1808, de la supressió dels ordes religiosos i de les diferents desamortitzacions espanyoles, totes elles derivades dels ideals de la Revolució Francesa de 1789, el canonge Jaume Collell i els bisbes Josep Morgades i Josep Torres i Bages van engegar una campanya de recristianització de la societat. La renovació del repertori de creences i de devocions

va anar de la mà d'una reivindicació nacional que s'identificava amb la recuperació del patrimoni històric. Les ruïnes arquitectòniques eren una metàfora de les ruïnes espirituals, doncs. En paral·lel, sobretot gràcies a l'impuls líric i descriptiu del poema Canigó de Jacint Verdaguer, publicat el 1886, es va anar perfilant la idea d'una antiga nació pirinenca que agermanava els catalans del sud i els del nord, disgregats per les vicissituds històriques i polítiques i per les disputes dels estats moderns. I així, els catalanistes del tombant de segle consideraven que la separació administrativa de les dues Catalunyaes era una divisió artificial sobre el territori

Pau Casals dirigeix un concert durant el tercer Festival de Prada a l'abadia de Sant Miquel de Cuixà (1952).

que no respectava la llengua i la cultura dels habitants d'una banda i altra del Pirineu. L'art romànic esdevenia així el cor d'un triangle simbòlic que unia el patrimoni amb la religió i la pàtria.

Quan el març de 1900 Juli Carselade du Pont va ser consagrat bisbe de Perpinyà, no només va decidir aprendre català sinó que també es va implicar activament en el projecte de recuperació del patrimoni i la cultura catalana de la diòcesi amb la promoció de la llengua i la restauració dels monestirs medievals. El 1902, animat per Jacint Verdager i amb el suport de les donacions de catalans del nord i del sud, va comprar Sant Martí i va encarregar la seva reconstrucció, realitzada entre 1903 i 1922 per l'arquitecte Alfred Joffre. Ja el novembre del mateix any 1902 hi va tenir lloc una primera manifestació d'unió entre les dues Catalunyaes, quan el temple enrunat de l'antiga abadia va acollir els Jocs Florals que les autoritats militars espanyoles havien prohibit a Barcelona. Paral·lelament, entre 1906 i 1907, el magnat americà John D. Rockefeller va comprar la meitat del claustre de Sant Miquel de Cuixà, que actualment es conserva al museu The Cloisters de Nova York. Això va posar en alerta el Service de Monuments Historiques, preocupat per protegir les restes de Cuixà. El 1913 la població de Prada es va mobilitzar per impedir que més fragments del claustre fossin exportats als Estats Units. Finalment, el 1917, Ferran Trullès, notari a Illa, va comprar l'antic monestir, ajudat pel bisbe Carselade. El maig de 1919 s'hi va instal·lar una comunitat cistercenca i es va iniciar la recuperació de l'edifici. D'aquesta manera, a principis del segle XX i amb la col·laboració dels catalans del sud, es van salvar els dos monuments romànics més emblemàtics del Canigó, en decadència des de finals del segle XVIII.

Després de l'esclat de la Guerra Civil, Josep Puig i Cadafalch va exiliar-se a Sant Miquel de Cuixà. Ell mateix ja havia destacat la importància de Cuixà a la seva obra *L'arquitectura romànica a Catalunya (1909-*

Casals va dirigir *El Pessebre* a Cuixà, l'estiu del 1966. Van arribar-hi un bon nombre de catalans del sud i es va penjar una gran senyera del campanar. La policia va fer fotos dels assistents i va registrar les matrícules dels cotxes.

1918). També hi havia fet recerca arqueològica el 1933 i el 1934, amb l'aixopluc de l'Institut Francès de Barcelona. Però va ser en els anys de la guerra que l'arquitecte va iniciar la rehabilitació del conjunt medieval. L'exili que va seguir l'hivern de 1939 va tornar a omplir de catalanisme la zona, especialment al voltant de Pau Casals i sobretot després de la seva reincorporació a l'activitat concertística l'estiu de 1950. Al festival d'estiu de 1952, la música va sonar per primera vegada entre les parets sense sostre de Sant Miquel. El violoncel·lista hi va tocar suites de Bach, sonates i tríos de Brahms, i altres músiques de cambra de Schubert i de Schumann. Com cinquanta anys abans, quan van celebrar-se els Jocs Florals a l'església enrunada de Sant Martí del Canigó, la restauració de Sant Miquel tenia la mirada fixada també en el seu destí cultural, a més del seu ús religiós.

Pau Casals va anar per última vegada a Prada i a Cuixà el 1966. No feia un any que vuit monjos expulsats de Montserrat s'havien instal·lat al monestir. Allí va coincidir amb l'abat Aureli Maria Escarré, exiliat a Itàlia des de 1965. S'hi esperava l'assistència del president Josep Tarradellas, que va declinar anar-hi, molest pel contingut d'un article periodístic que va interpretar com un atac al seu càrrec. Durant dos dies, l'11 i el 13 de setembre, Casals va dirigir *El Pessebre* amb l'Orquestra de Tolosa, l'Orfeo Català i quatre solistes vocals. Van arribar-hi un bon nombre de catalans del sud i es va penjar una gran senyera del campanar. La policia va fer fotos dels assistents i va registrar les matrícules dels cotxes. Més que per escoltar la composició, que no es

va interpretar al Palau de la Música Catalana fins el desembre de 1967, molts hi havien anat per poder saludar Casals en persona. Va ser l'última vegada que va trepitjar Catalunya. El Conflent havia estat el seu refugi català durant més de vint-i-cinc anys. A l'aeroport, mentre esperava el seu vol, Josep Maria Corredor va recollir la tristesa del músic, que amb noranta anys es dolia de no poder tornar a casa, a Sant Salvador, el Vendrell.

Ara Jordi Tomàs ha publicat un llibre que situa aquest episodi biogràfic del violoncel·lista en la història dels vuit monjos expulsats de Montserrat. És només un capítol entre la cinquantena que teixeixen el volum. A partir de converses, entrevistes, correus electrònics i altres tècniques de contacte i documentació, l'autor incorpora el relat d'un centenar llarg d'informants que componen un mosaic de veus i testimonis sobre la vida i l'activitat a Sant Miquel de Cuixà entre 1965 i 1985. Es tracta d'una mirada antropològica que situa el lector en els darrers anys del franquisme i els inicis de la democràcia des del Conflent i des dels seus protagonistes. Les vivències i experiències de la comunitat que va seguir donant vida al monestir il·lustren fins a quin punt la història cultural i política de Catalunya al segle XX va transcórrer en part a l'altre costat del Pirineu. Però permeten igualment valorar l'impacte dels catalans que fugien d'Espanya sobre la gent i el patrimoni del poble que els acollia. Sant Miquel de Cuixà no va ser només un refugi: va ser un punt de trobada dinàmic que va avivar novament la reconstrucció d'un monument romànic amb esperança i fe. En certa manera, Pau Casals els va passar el relleu. ■